

Anna Maria Praßler

Ono drugo

U godini kada sam doktorirala bilo mi je teško pojmiti smrt drugačije nego simbolički. Rimljani su bacali leševe onih, koje su osudili na borbu u koloseumu, u Tiber; njihov stav je možda bio pragmatičan, u tome vidim simbol: čovjek je Rim morao napustiti kroz vodu, koja usisava prljavštinu zagušljivoga grada i miješa se s lužinom *Cloace Maxime*. Oko toga i oko malo toga drugoga vrtjele su mi se misli toga ljeta, nisam im dopuštala da zastrane, ne toliko iz akademske revnosti, više stoga što sam se bojala onoga od čega su pobjegle, ne lepršavo i treperavo, kako obično to često podmećemo mislima, ne. Bio je to čin truda. Iz čiste iscrpljenosti nisam shvatila da time ispunjavam stranice i stranice kako bih objasnila kako se tijelo zločinca, kršćana, žrtvenog jarca javno uništava, zatim baca, kako u svrhu samopotvrde i samoodržanja *ono drugo* biva odstranjeno.

Na Björna nisam mislila.

Umjesto toga *Kruh i igre*. S tezom o lijepom prividu za odvratanje masa novi stipendist upleo se u znanstvenu raspravu baš kada sam se ja spremala otići. Profesorica mi je kimnula glavom. Smrtni slučaj, tako sam objasnila, na jugu Njemačke. Tezi o odvratanju masa nisam prigovor, rado bih bila ostala, još sat ili sat i pol u ustajaloj seminarskoj učionici, ali u 16 sati i 10 minuta morala sam se prijaviti u Tempelhofu.

Smrtni slučaj na jugu Njemačke nije bio točno pogođen izraz: moj izbor riječi upućivao je na ljude koji su me očekivali, na pomisao o zajedničkom žalovanju i ritualima. Ukop je zapravo već prošao, a da ja o tome nisam bila obaviještena. Björn je tako htio, napisala je njegova majka i znala sam da nije lagala.

Kada sam izašla s Instituta, preko raskrižja uz postaju upravo je prošao bus 183. Dobro mi je došao komad puta pješice do Vječnice Steglitz jer sam oduvijek u hodu sortirala misli. No zapinjanje kotačića brzo mi je promijenio koncept. Bilo je to vrijeme prije jeftinih letova, kada lupkanje kofera na kotače još nije bilo dio gradske buke. Dok sam vukla kofer preko ruba nogostupa pala mi je na pamet ideja (ne baš originalna) da započnem sa Svetonijem. “Zadnji dan njegova života”, tako je počinjao citat, kojime sam započela doktorsku radnju, “car Augustin pozvao je svoje prijatelje i upitao ih je li dolično odigrao komediju svoga života, i završio zaključnom

formulacijom: kada se vrlo dobro odigra, tada se čuje aplauz, koji nas svih s radošću ispraća.' Nakon toga je umro.” Citirano prema Zankeru. *Augustina i moć slika* spremila sam u pretinac kofera.

To je sličilo na Björna, da mi nije ostavio da sama odlučim hoću li doći na njegov sprovod. U njegovoj oporuci je stajalo da trebam biti obaviještena tek tri tjedna nakon njegove smrti. Ništa drugo o meni.

Kada sam stigla u zračnu luku, na trenutak sam imala osjećaj da sam dospijela u neku izbljedjelu razglednicu. Vukla sam kofer po glatkom PVC podu i jednom prešla halu prije nego što sam pronašla šalter: 16 sati i 40 minuta za Augsburg. Oko mene su uglavnom bili ljudi na poslovnim putovanjima, sigurno je među njima bilo i političara, to je bila godina kada je Berlin postao sjedište vlade. Poslovno mirovanje muškaraca u redu prodrijelo je u visoku prostoriju i izlilo se do mene, učinilo me na trenutak jednom od njih, s konkretnim ciljem pred očima, zadatkom, poslom, nakon posla *kući*.

Upoznala sam Björna u sedmom semestru. Bio je topao dan početkom srpnja. U to sam vrijeme imala više različitih tegoba zbog kojih sam bila na terapiji. Kada bih na seminaru morala držati izlaganje danima i noćima bih grozničavo ispravljala tekst čija mi je stručna besprijeekornost pričinjavala manje muke od razgovorno spontanijih dodataka, koje sam naučila napamet, kako bih ih ubacila na prava, prirodna mjesta: određeni stupanj rastresenosti nije mogao škoditi jer to otkriva istinsku misliteljicu, tu i tamo ponavljanje pola jedne rečenice, stanka u pravome trenutku, a od toga ništa nije bilo prirodno. S Björnima se to poboljšalo. Zbog njega ili ne.

Prije Björna događalo se da cijeloga dana nisam podizala rolete. Navečer, po noći, ponekad bih izlazila, u Charlottenburg ili u Mitte, šminkala bih se kao Anita Berber na Dixovim platnima i izgledala vrlo tajanstveno.

Premda se to moglo već godinama, prvi puta sam otišla u Brandenburg. Kako mi je uspjelo da jednog subotnjeg prijepodneva krenem prema Buckowu, na to nisam imala odgovor kada sam pobožno ušla u Brecht-Weigelinu kuću i kroz veliku staklenu stijenku promatrala jezero i vrt. Brecht, kojega sam cijenila kao teoretičara kazališta, dok su mi njegovi kazališni komadi uvijek bilo strani, nikada mi se nije učinio tako *prošlim*.

O Björnovom braku znala sam samo da je bio nesretan. To što je ostavio ženu zbog mene smatrao je žrtvom, koju ja nisam dovoljno cijenila. Sada sam čekala avion za njegovu domovinu, čiji je posjet služio jednom jedinom cilju: ne posjećivanje Björnova groba. To sam mogla i u Berlinu, ali *dolje*, kako je on to govorio, mogla sam još i bolje.

Naime, nerado prepuštam odluke drugima.

Bila sam dovoljno jaka, u to nema sumnje. Uzimanje posljednje pobjede jednom mrtvacu možda je bez dostojanstva, besmisleno i sitničavo. Ali bilo mi je dosta da Björn odlučuje umjesto mene. Samo sam na to mislila.

“Poslovno”, rekla sam kada me pogrbljeni muškarac ispred mene, koji je ispričao o svom posjetu sinu i unuci u Kreuzbergu upitao za razlog mog putovanja. Govorila sam o isusovačkom teatru i o Jakobu Bidermannu, baroknom dramatičaru, koji je u Dillingenu predavao teologiju i filozofiju. Govorila sam mnogo i zapetljano, a kako sam izgovarala postajalo je logično i točno. Skoro sam i sama povjerovala u to da ću u zimskome semestru držati proseminar o slavljeničkom karakteru isusovačkog kazališta. Osjećala sam se uhvaćenom u laži kada je muškarac, čudeći se jedna stanovnica glavnoga grada zbog tih stvari seli u svoju domovinu, poletno kimnuo glavom.

Morala sam pomisliti na Björna, koji je moju tvrdoglavost da uđem u S-Bahn samo onda kada netko prije mene pritisne masni gumb za otvaranje, smatrao neprimjerenom za jednu Berlinčanku. Bio je od onih koji su vjerovali da im njihova ležernost, ili pak njihova baždarenost u ispijanju alkohola daje pravo na život u glavnome gradu, inače bi bili poslani u provinciju. To me veselilo, barem je tako trebalo izgledati jer me Björn nazvao bahatom. No upravo suprotno, njegovo me vjerovanje da je prijavom u područnom uredu u Prenzlauer Bergu nešto postigao, učinilo me prije zbunjenom i znatiželjnom.

Jednom me Björn pozvao *kod sebe kući* preko Božića, još mi je na vrijeme pao na pamet izgovor. Njegova južna Njemačka morala mi je zauvijek ostati strana, njegova neobična smjesa prkosnog ponosa i sporadičnog psovanja, njegov R, koji je izgovarao tako da sam isprva mislila da je Rus. Rekao je *kući* i ja sam pomislila na subotnje poslijepodne, kada sam četiri godine nakon selidbe sa šesnaest godina, slučajno srela majku kod *Bijou Brigitte* na Kudammu. Bila je emotivna i ispričavala se što ništa nije

promijenilo. S tipom je završilo, mrmljala je, mrmljanje ili urlanje, nečega između za nju nije postojalo. S tipom je završilo, ponovila je, ja sam samo kimnula glavom. Možda je ponovila i treći put, ali ja sam već izletjela iz trgovine.

U centru Buckowa, gdje sam u vrtu jednog kafića čekala slobodni stol, mirisalo je na pokošenu travu. Miris, koji, za razliku od Björna, ja nisam poznavala. Poslije će posegnuti daleko u prošlost kako bi mi objasnio koliko prezire sve što ga podsjeća na ljude poput njegovih roditelja i njihove uređene travnjake, koji su od njega stvorili nesretnog – u sebi sam pomislila nesretnobeskorisnog – čovjeka.

Jedna je žena mahnula konobaru da naplati, zatim je ustala poravnajući suknju i nestala u unutrašnjosti kafića. Ostao je, sudeći po njezinih gestama, njezin muž ili dečko, čija sam samo leđa vidjela. Odmah se naslonio kako bi preko suncobrana pogledao prema svijetlu kada sam došla do stola i upitala ga je li slobodan.

“Sjednite”, rekao je muškarac.

I ja sam sjela. Mislim da je time sve bilo zapečaćeno.

Gurnula sam osobnu iskaznicu preko šaltera, stavila kofer na vagu i trenutak poslije u rukama sam držala kartu za ukrcaj. Znala sam da ću biti jaka. Dovoljno jaka da provedem vikend razmišljajući o isusovačkom kazalištu, hodajući preko ulica popločenih kaldrmom i da se neću dati smesti činjenicom da je tim kamenjem Björn hodao devetnaest godina, gegao se kao dijete, poskakujući i zaneseno, vukao noge kao mladić, coolerski, možda s nekom djevojkom, ma što sam ja o tome znala, o njemu. Gledat ću barokne slike na oltarima, zlatnu dvoranu u starom isusovačkom sveučilištu, Školsku crkvu, debele rokoko putte i ta je pomisao bila dovoljna da se u meni sve ukoči, zaledi kao razglednica. Odjednom nisam mogla napraviti ni koraka.

Grbavac s unucima na Kreuzbergu nesigurno me pogledavao i šapnuo da i on prvi, dobro ipak drugi puta leti avionom.

“Sjednite”, rekao je.

Njegovo je lice upalo u sjenu kada mi se obratio i kada mi je primaknuo stolicu, koju je njegova žena povukla do ruba stola. Pijesak je zaškripio. Gotovo sam oklijevala jer mi se učinilo da je sjesti kraj njega prebrzo, nametljivo, no nešto je u Björnovu osmijehu jednostavno odagnalo tu misao. Uхватила sam naslon stolice i sjela. Björn nije dovoljno brzo maknuo ruku i okrznuo mi je podlakticu. Nisam znala je li to bilo

namjerno. Rado bih bila znala, i poslije, prije svega poslije, ali nikada se nisam usudila pitati.

Björn je skinuo svoje sunčane naočale, sigurno u očekivanju računa, koji je stari konobar donio na naš stol i stavio pred mene. Nije primijetio da mu je neka druga s ove stolice mahnula da plati. Björn se zabavljao oklijevajući, zatim je cereći se stisnuo usne. Pogledi su nam se sreli. Konobar me nestrpljivo gledao zveckajući sitnišem u novčaniku.

“Moj muž će platiti”, rekla sam.

Za Björna je to bila rečenica s kojom je sve počelo. Sve, to je bilo, kako sam uvidjela mnogo poslije, ne više od tih četrdeset, pedeset sekunda pod suncobranom kafića u Buckowu. Naši osmijesi, nerasporemljeni stol kafića i naša šutnja dali su nam da mislimo na život, koji je bio drugačiji.

U dvoje, ja i on. Tko god da je on bio, tko god ja. Život, koji je nekako bio lakši, subotnji, bez umjetnih briga i straha od novoga dana, kada ne mogu rano ustati premda sam se već odavna naspavala.

Pokazala sam ukrcajnu kartu i prošla sigurnosnu provjeru, ponovo nekoliko koraka bliže mjestu, u kojemu jedna nadgrobna ploča nosi Björnovo ime. Ispod njega dva broja, možda ugravirana zlatom, između njih povlaka, koja bi trebala držati na okupu jedan život. Upravo sam zato morala u Dillingen: kako bih saznala da nedaleko postoji jedan grob, kako bih bila jaka. Kako bih držala na okupu vlastiti život ili ono što je od njega ostalo.

Nisam više voljela Björna.

Svi trenuci kada bi on slavio pobjedu, postali su jedan. Na pojedinosti naših svađa, koje su prije bile *njegove* svađe jer *naše* nije postojalo, čak ni u svađi, samo moja bespomoćna nijemost i njegov prigovor da ću se zauvijek skrivati iza svoje znanosti, nisam mislila, ne. Nisam željela misliti na Björna, nisam smjela. Ne na majicu koju je volio nositi, na tamnocrvenu majicu na kojoj je pisalo *Svejedno mi je, sada je tako*, ne na tanki ožiljak koji je produživao liniju gornje usnice i izgledao kao da otvara usta nekom pozivu, obećanju i koji mi je u Buckowu odmah bio zamaman.

Njegova se žena vratila za stol, sa sunčanim naočalama u kosi, pitala, dok je kopala po torbici koja joj je visjela preko ramena, je li plaćeno, i kimnula na odlasku bez da me pogleda dok je Björn ustajao.

Bilo mi je jasno da ću ga za nekoliko dana zaboraviti.

To da sam ga još istoga tjedna srela u Gradskoj knjižnici na Potsdamer Platzu bila je slučajnost. Podudarnost zadnjih brojki naših iskaznica omogućila nam je da na istoj polici potražimo naručene knjige. Njegova usta, ožiljak, bilo je prvo što sam vidjela, onda ga je prekrila hrpica knjiga, između nas polica. Hodao je duž nje, nevještiji od mene, napravio korak unatrag, ponovo provjerio, a njegovi su prsti kojima je kuckao po polici zatresli lim. Osjećala sam to kada sam s druge strane uzimala svoje knjige.

Nosio je majicu koja bi mi na bilo kojem drugom muškarcu bila smiješna, a čiji je natpis bio suprotan mojim uvjerenjima: *Svejedno mi je, sada je tako*. Naslovi koje je posudio zvučali su tehnički i ništa mi nisu značili. Kada me vidio sve je bilo kao samo po sebi razumljivo, sve pa i njegov "Dođi, idemo." Uzela sam ruksak iz ormarića i krenula za njim.

U Berlinu se ne događa često da se putevi dvaput sretnu. Björn je živio na Prenzlauer Bergu ja u Steglitzu. Ništa mi nije bilo jasnije od te dvije riječi: "Dođi, idemo."

Na terminalu je na ploči bio oglašen let za Augsburg, sjela sam i ništa nije bilo očiglednije: Björn je htio da se osjećam krivom. *De mortuis nil nisi bene*, što se mene tiče. Ali ja sam bila sigurna da si je Björn zamišljao kako ću se tri tjedna nakon njegove smrti slomiti nad njegovim grobom. To mu zadovoljstvo neću priuštiti, ne. Odluku, koju mi je oduzeo, želim prisvojiti natrag. Sigurno si je zamislio kako u trenutku sloma bolno spoznajem zašto mi je tajio svoj odlazak. Ali ja sam to i ovako znala.

Njegova je majka do danas uvjerenjena u to da sam izgubila Björna jer mu je rak pojeo tijelo.

"Dođi, idemo..."

Cijelu smo noć pričali u Schwarz Caféu, a grad je pripadao nama. U prvo vrijeme smo često šetali, nalazili bi *naše mjesto*, pa drugo, i svakih deset metara bi zastali da se poljubimo. Björn je pričao o svom poslu, nešto s tehnikom, tehnikom zvuka u jednoj diskografskoj kući, to nikada nije pričao bez ponosa, ali meni je bilo svejedno, slušala sam ga, ali ne pozorno, samo sam se smijala, puno i glasno, bilo mi je svejedno. Pričali smo o našim obiteljima, našoj braći, spomenula sam mu svoju majku, Björn svoga oca i postali smo tiši.

Njegova je žena često bila na poslovnim putovanjima, a o njegovom sam braku znala samo da je nesretan, kako mi je ispričao bez da sam ga pitala. U početku meni i Björnu nije išlo loše.

Istina, polako sam ovladavala svojim tegobama. U osmom semestru sam spontano, bez unaprijed osmišljenih rečenica, raspravi o kazališnoj dimenziji njemačkog Pokreta za kulturu golog tijela dvadesetih godina dala odlučujući obrat. Nedugo zatim započela sam rad na magisteriju i voljela sam istraživati i odlaziti u arhive. Dobro sam se osjećala među signaturama, u njihovoj sistematizaciji, u tom redu, koji kao da je odgovarao mom novom životu: voljela sam i bila voljena. Sve je bilo jednostavno, gotovo je bilo s kaosom, nema više prekinutih niti, ni Anite Berber, umjesto toga miris starih knjiga, lupkanje kutija sa signaturama i pravilno titranje za vrijeme čitanja mirkofilmova. Voljela sam i Björnovo šaljivo zadirkivanje o *mojoj goloći*. Dobro nam je išlo.

Sve dok Björn nije ostavio ženu. Zbog mene, kako je rekao. I iznenada sam mu bila nešto dužna.

“Smrt dolazi u djelićima sekunda, ljudi jednostavno ispare u plamenu”, pročitala sam dvije godine nakon doktorata u jednoj reportaži, u kojoj je bila riječ o gorućim tornjevima u New Yorku. Kada sam opet nekoliko godina poslije saznala da u Švicarskoj postoje pogrebници koji iz pepela mrtvih izvlače dijamante, mislila sam ponovo o tome, o ljudima, koji u smrti postaju ništa, ljudima koji postaju dijamanti. Nazvala sam poglavlje *The Body of death: Notes on Dying in a Postmodern Age*, i prije nego što sam postala svjesna, posvetila sam ga Björnu. Joše sekundama nakon istipkavanja tih pet slova, četrdeset, pedeset sekunda poslije, moji su se prsti zadržali na tipkovnici. Sve je bilo ukočeno, ponovo.

Učinilo mi se pogrešnim ljude preraditi u dijamante. Kao da je čovjek takav: providan, svjetlucač, gladak.

Sedam tjedana je prošlo od kada smo krenuli svatko svojim putem kada sam dva petka prije zimskog semestra (mog drugog kao znanstvene suradnice) izašla iz ureda na hodnik kako bih pozvala sljedeću studenticu na konzultacije. Preda mnom je stajao Björn. Sigurno je stajao na pragu jer sam osjetila njegov dah kako je prešao preko mog obraza. Odmah je napravio korak unatrag, no trenutak u kojemu smo podijelili jedan dah, jedan drhtaj, prekinuo se tek kada sam pogledala u njegove oči i u njima pročitala goli strah. Prestravila sam se.

Sjednite. Moj će muž platiti. Dođi, idemo. Je li to ono što ostaje? Sedam riječi, dva susreta, slučaj? To je bilo ono lijepo što je ostalo.

Ružno je počelo kada je Björn s dvije pune putne torbe i s nadmoći nekoga tko je podnio žrtvu, stajao pred mojim vratima u Steglitzu i od tada od mene zahtijevao više vremena i pažnje negoli sam mu bila spremna dati. Moji osjećaji prema njemu ostali su isti, ali njegovo očekivanje me okrenulo protiv njega. Za razvod od žene s kojom je prošao četiri godine braka i niz bezuspješnih pokušaja umjetne oplodnje želio je odštetu, ako ne i nagradu. Od mene. Od velike ljubavi, koju smo u Buckowu tiho priželjkivali. Ali što je to ljubav kada netko, čim mu se ne sviđa nešto na drugome, kaže: “Mogu u svakome trenutku natrag”? Björnova žena još nije pristala na razvod. Njegove su prijetnje dovodile do svađa koje bi završavale tako da on trijumfira i donosi odluke, od kojih sam se tiho povlačila što bi dovelo do nove svađe. On je otišao od svoje žene i ja sam dakle stajala duboko u njegovoj krivnji, a sa mnom je sve moralo biti savršeno, ja sam morala biti savršena ili ga barem učiniti sretnijim nego što je to mogla njegova žena. Björn nije shvaćao što mi znači fakultet na kojemu sam od pred nekoliko tjedana predavala, a meni je ostalo neshvatljivo zašto se uopće želio doseliti kod mene. Da ga istovremeno vole dvije žene činilo mi se upravo idealno za muškarca poput njega. Na neki lagano nekonvencionalan način dobro je izgledao i životu je postavljao vesele i jednostavne zahtjeve. Snažan frajer, tako jakoga tijela da je bolest djelovala apsurdno. Zapravo mu isprva nisam vjerovala da ima rak nego sam mislila da je to još jedan potez da me ucijeni. Tada sam ga bila već napustila.

No zapravo sam ga trebala. Osim noću, kada bi se pravila opakom i osjećala kao Anita Berber, uvijek sam bila otupjela, plašljivija i pametnija od druge, sve dok mi Björn ne bi dao osjećaj da sam dovoljno normalna da me voli muškarac poput njega i da me za Božić zove *kod sebe kući*. Pod sasvim drugim okolnostima krenula sam na ovo putovanje i sjedim već dobrih pola sata uz visoku staklenu stijenu koja vodi na Tempelhofsko polje.

“Rak je”, rekao je Björn, “na gušterači.” I: “Umrijet ću.” Hodnik je bio prazan, moji studenti već na vikendu, zidovi su nas okruživali. Svašta sam mislila u tom trenutku: *Bolest kao metafora*, Susan Sontag, simbolika mojih rimskih mrtvaca, sve to. Björn je počeo plakati. “Ne moraš doći iz sažaljenja”, rekao je kada smo jedno pored drugoga hodali kroz svježi snijeg na Grunewaldstraße. Upalila se ulična rasvjeta. Jedna je svjetiljka nervozno treperila, odvrtila sam pogled. “Ili kako poslije ne bih imala

grižnju savijesti”, dodala sam. Björn je kimnuo. Bili smo razumni, bili smo odrasli i znali smo što je za nas bilo najbolje: bez svađa, bez pretjeranih očekivanja i nepravednih okrivljavanja. “Uspjet ću”, rekao je, “jak sam ja.” Snijeg je prigušio svaki zvuk. Možda bi na kiši naš razgovor tekao drugačije. Sigurno. Često sam se pitala kako bi mokri snijeg promijenio tijek stvari.

Rastali smo se kod Vijećnice u Steglitzu jer sam ja uzela autobus, a Björn S-Bahn. Zagrlili smo se, pazeći da izbjegnemo svaki *predugo* tako da je to zamalo bilo samo usputno dodirivanje. Morala sam misliti na Buckow. Kada sam ga gledala iz autobusa, trebao se okrenuti još samo jednom, jedan jedini pogled kroz staklo busa 183, i oklijevajuće zastajkivanje bilo bi dovoljno da odmah izađem. Bila bih krenula za njim, možda bih morala trčati. Dok je bus odlazio vidjela sam se kako blago zarumenjenih obraza stojim pred Björnom. I on je jednostavno mogao pozvoniti meni u Lauenburgerstraße; bila bih ga čekala navečer. Nasmijala bih se i rekla da mu se vraćam, da ću ga voditi na kemoterapiju i proći s njim sva sranja jer ga volim.

Vjerojatno ne bi funkcioniralo. To je od te večeri formula koje se držim. Nije li njegova oporuka bila najbolji dokaz, drsko stavljanje pod skrbništvo? Björn nije kao August pitao je li dolično odigrao komediju života, on je jednostavno odlučio da ta predstava za drugi lik ima spreman još epilog krivice. I završio je završnom formulom: “Kada se vrlo dobro odigra, tada se čuje aplauz. Radujte se životu jer nije točno da je smrt loša samo za one koji ostaju. Vi živite dalje, šminkajte se dalje kao Anita Berber i doktorirajte u Amsterdamu gdje sam te želio pozvati, samo šest sati vlakom, ali članak je morao biti gotov u ponedjeljak. Ja moram glumiti mrtvaca, onoga tko više ne postoji; mene više nema. Mene više nema i od toga mi se bljuje. Ne zanima me što sada navodno slijedi, i ništa me više uopće ne zanima. Smrt je najgora za onoga koji umire, vjeruj mi”. Zatim je umro.

“Ta dođite”, rekao je grbavac i pogledao me, nesiguran, smije li dotaknuti moju ruku. Tek što sam shvatila da prvi putnici ulaze u avion, osjetila sam suze na usnama. Prestravljeno sam opipala obraze: zaista sam plakala. A ja zapravo nikada ne plačem. Pogledala sam muškarca, okrenula se još dok sam ustajala i vratila se u smjeru check-ina. Björn je bio mrtav. Nije više bio na životu. Nije više mislio, nije više volio, nije više govorio. Njegovo tijelo je istrulilo, duh ugasio. U godini kada sam doktorirala i

sve do danas, teško mi je bilo pojmiti smrt drugačije nego simbolički. Iznenada je Björn bio mrtav, ne više ovdje, ne više, zauvijek je otišao, i ja nisam jaka.